

De mest synliga avsnitt ur Björnöns historia rostar långsamt ner vid stränderna: här är några lämningar från valrosstidens trunkokeri.

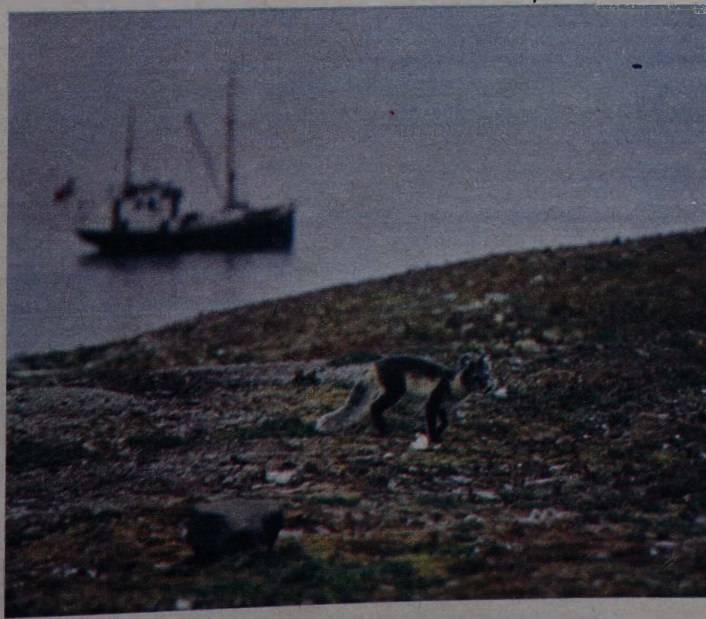
Dimmornas ö i Ishavet

Det var inte lätt att komma från Tromsø, vår utskippningshamn mot Ishavet. Inga båtar skulle gå in till Björnön, de som strök förbi där var destinerade till Spetsbergen med turister och vetenskapsmän, det var inget fiske på bankarna — vi fick fullkomligt klart för oss att det skulle bli en väntans tid i Tromsø, innan vi kunde komma vidare. Men så fick vi äntligen kontakt med skepparen Arne Svendsen och hans m/s Stött, och samma kväll som det för tillfället lättjefulla Tromsø korat sin »brueprinsesse» spottade Stött upp rökringar mot en klar himmel, staden och kustbergen sögs in i skymningen akteröver: vi var på väg, Golfströmmen och dieselmotorn bar oss upp mot vårt första färdmål.

Småvalstim och stormfåglar följde oss hela den femtio mil långa resan, som tog ett och ett halvt dygn. Vid Björnön stöter Golfströmmen ihop med den kalla strömmen från Barents hav, och kollisionen har gett Björnön det självklara epitetet »Dimmornas ö». Dess uppträckare, holländaren Willem Barents, hade förmodligen haft klarväder den 9 juni 1596, för han gav den namnet Björnön. Framst av den anledningen att

Isbjörnar, valrossar och stenkol har under några århundraden dragit till sig hårdföra äventyrare till Björnön uppe i Ishavet, men denna »dimmornas ö» är sedan länge överlämnad åt sig själv och sin egen ödslighet. Dock: tio människor lever där året runt, det är männen på den norska radiostationen som sålt sig till Ishavet som väderleksobservatörer, radiosonduppsändare och telegrafister.

Text och foto: Sven Gillsäter/TIO

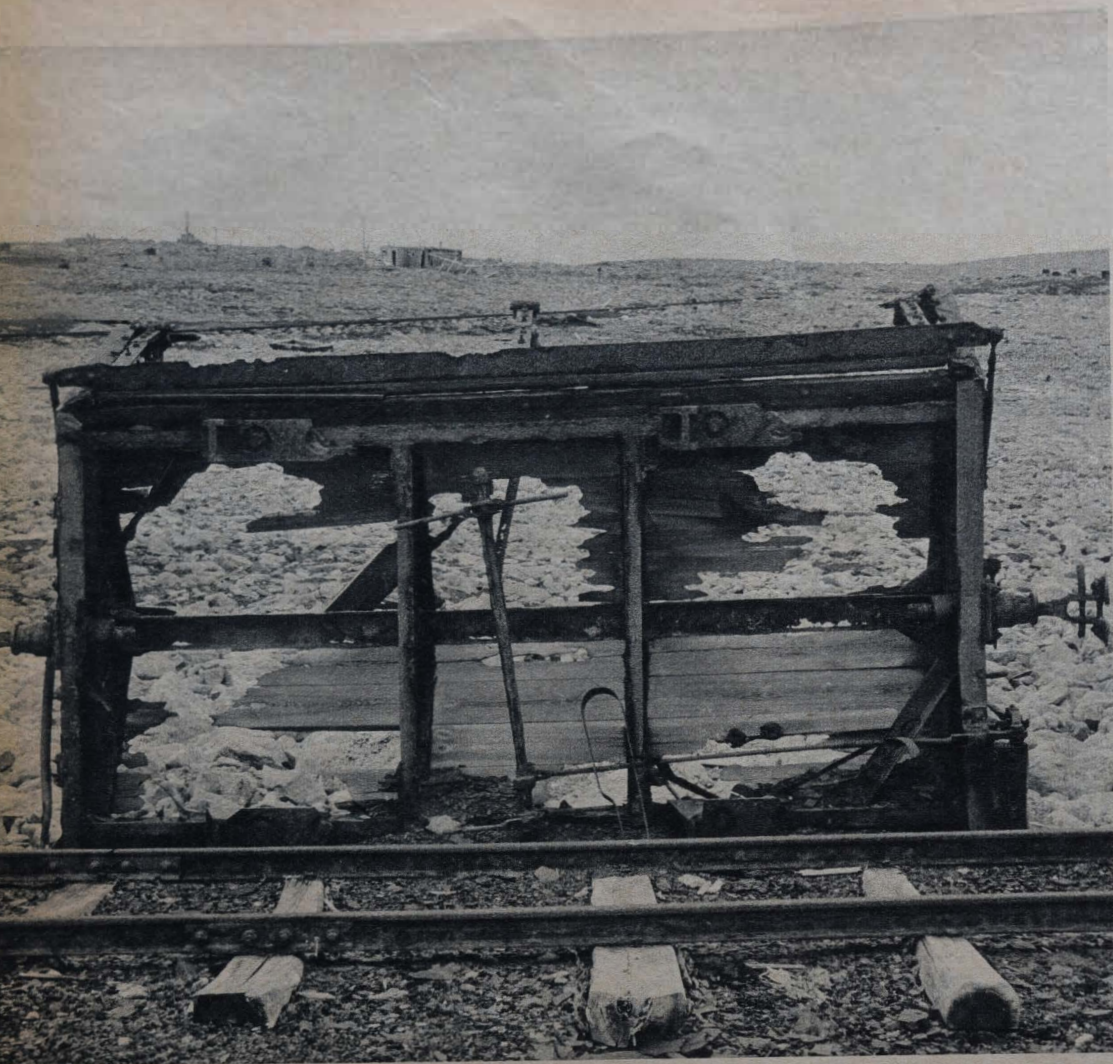
Polarrävar kommer dagligen fram till väderleksstationen för att tigga mat.

hans besättningsmän hade att nedkämpa en isbjörn med sina lansar vid landstigningen.

Som »Dimmornas ö» presenterade den sig också för Stött, när vi fick den första landkänningen. En liten snabb solstrimma blänkte till mot en silverskimrande fjällvägg, som tillhörde öns högsta berg, Mount Misery, på sydostsidan. Flockar, plogar, ja, buntar av fåglar sträckte förbi oss i dimman, alla med kurs mot land. Nyfikna alkor eller sillgrisslor snodde runt vår skuta ett varv, lunnefåglar med papegojansiktet och näbbet kamouflerat i mängden av nyfångad fisk flög tungt lastade upp mot sina hålor i bergsidan. Så var det åter bara dimma.

M/s Stött fumlade vidare förbi Kap Levin, Kap Nordenskiöld, Kap Bergesen, Kap Forsberg, och mellan Kap Olsen och Nordkap lossnade helt plötsligt dimbanken och drev bort och lämnade plats för blå himmel och klarare sikt — just som vi om styrbord passerade en anhopning ryska trälare som låg förtöjda intill ett stort imponerande moderfartyg.

Över den kala, ödsliga klippkusten uppenbarade sig helt plötsligt en vindrispad norsk flagga på en svajigt smäcker flaggstång. Björnöya Radiostation kröp fram

Spökaktiga rester från kolbrytningstiden på Björnöen finns alltså att bese i det ödsliga landskapet.

bakom Kap Posadowsky, och strax därefter rasslade »Stötts» ankare i botten i Herwighamna. En båt från radiostationen snurrade ut för att ta emot.

När vädret är hyggligt på Björnöen är det sannerligen inte något som skymmer utsikten. Inte ett träd i vägen för ögat, inte en buske eller högre grästuva. Det är inte ens vanligt med sammanhängande gräsmark. Inga stora stenblock bryter den ödsligt kala landskapsbilden. Ändå finns där tio människor som sålt sig till Ishavet ett år i sänder som väderleksobservatörer, radiosonduppsändare, telegrafister. Tio vänliga, trivsamma och naturligtvis skäggiga gossar som valt Ishavet som arbetsplats och som återvänder till lika isolerade stationer år efter år.

För att stå ut med och trivas i denna miljö fordras goda nerver, ett harmoniskt inre och naturligtvis intresse för jobbet. En del av pojkarne ser och upplever inget annat än utsikten från huvudstationen: ett skelett av ett tyskehus, den legendariske fångstmannen och Björnö-kännaren Tobiesens snart 100-åriga timmerstuga där idag stationens fyra julgrisar rumsterar, observationsinstrument, linor och

antennor samt naturligtvis monstret till en sorts ångmaskin som användes till trankokning under valross-tiden. Det är allt vad mänsklig hand presterat vid Herwighamna.

Av djurliv vid stationen observerar de flesta polarrävparet, som dagligen kommer fram för att tugga mat, flockarna av trut och tärnor som vinglar förbi, men ingen hade tidigare observerat den trio bofinkar, två hanar och en hona, som en dag kvittrade runt stationen. När jag inspekterade Tobiesens grishus nere vid bäcken överraskade jag en annan sällsynt och förmodligen förflugen gäst: en koltrast, som huttrade och frös. Det såg nästan ut som om han ångrade besöket på den masklösa ön. En del av pojkarne har naturintressen och under frivakterna gjorde de oss ofta sällskap in över och runt ön, andra åter ägnar sig åt jakt och färskar upp konservermatsdieten med en knippa alkor eller ejder då och då, fångar blå- eller viträv om vintern och skjuter en och annan isbjörn, som kommer iland när drivisen pressar på. Före andra världskriget var det ganska gott om isbjörn även på Björnöen, och på den tiden hade man en häst vid stationen som gladeligen slä-

pade hem de tunga lunsarna för slaktning.

Trots sin litenhet (cirka 15 km lång och 12 km bred som största mått) och med cirka 400 sjöar innanför strandlinjen rymmer ändå Björnöen i all sin otillgänglighet en historia som skulle kunna fylla en diger lunta utan att bli långtråkig. Som en relikt efter det fastland som en gång i tidernas begynnelse sträckte sig från Nord-Norge och ryska fastlandet över Spetsbergen/Novaja Semlja ligger den största delen av året inbäddad i dimmor, stormar och kyla. Dess dolomitberggrund har kämpat emot årtusendens erosion, men bit för bit holkar havet ur ön, bryter ner klipporna, frosten smular sönder kalksten och skiffer. De fångstmän, skörbjuggsoffer mest, som i enkelt hopspikade trälädor begravades i tjälen någon gång på 1700-talet, har också spolats ned i det hungriga havet. Deras kistor skjuter kanske ut över rasbranten, kraniet under korset ligger ännu kvar några år under stenarna. Man kan se ganska makabra syner vid Gravodden eller på andra platser, som en gång i tiden varit bebodda längs öns lägre stränder.

Mer än tillfälligt bebodd har

ön förresten aldrig varit av andra än valrossarna och — strax efter öns uppträckt — av deras bane-män. Först på plats var engelsmannen Stephen Bennet, som med engelsk humor döpte om ön till Cheerie Island men med en sjörövares blodtörst slaktade 600 valrossar på sex timmar. Två år senare landsteg han igen och hann nu med över tusen på sju timmar. De första övervintrarna var sju normän, som klarade vintern 1824—25 och seglade tillbaka med 677 valrossar, 30 blårävsskinn, dua och tre isbjörnar i lasten. Hur jaktresultatet för övervintrarna 1831—33 blev vet ännu ingen, eftersom skörbjuggen tog dem alla. När den vittberömda ishavsskepparen Tobiesen övervintrade med sina män 1865—66 var valrossen redan utrotad på Björnöen. En enda döddes, och förtjänsten per man under en hel vinters slit var inte mer än en norsk tia. Men Tobiesen och vetenskapen var ändå nöjda. Han var den förste som gjorde meteorologiska anteckningar över öns klimat och förde en noggrann och spännande dagbok över den ganska trista tillvaron.

När fångstlivet inte längre gav sina utövare någon bärning att tala om kom så stenkolsdriften med ett nytt uppsving och intresset för Björnöen. Under åren 1916—19 utskippades 116.000 ton stenkol från gruvområdet Tunheim på öns nordostsida. Tvåhundra sex män och tjugo kvinnor bröt bak frös och svalt; lönsam drift kunde det dock aldrig bli tal om, då det var vädret alltför opålitligt och lastningsförhållandena på öns besigaste sida alltför chansartade.

Det finns inte en enda väder-säker hamn runt hela ön. När nu balanserar fram genom spöbybyn på järnvägsrälsen från skeppningshamnen till gruvbältet är det bara snöspårarna som kvittrade svivrar fram mellan rostiga lok, plåtrör, tunnare ställinor, en flock alkekuglar som lar emot besökaren från de bräckta raktak, som ännu inte rasat bort. Eftersom det inte finns förrutts-säbakterier i Ishavet står trävir-färskt och patinerat silverfärg och man får ett intryck av en samhällen igår drabbades av en kanby utifrån Barents hav. Inne i husen har tjälen skjuttit sig golvtiljorna över traver av golvskor och läderstövlar, dynamitgar, sönderblötta madrasser, dömerade kokkärl och över de bit av glas som är lämningar efter urblåsta rutorna. Under konstbyggnaden har polarräven ut en redig lya till sin familj. När knakar i golvbräderna under gummistövlar blänger nyfikna ögon ur de olika ingångshål.

Här har människan inte någon gonting att göra.